

ARAŞTIRMA MAKALESİ

**Türkiye’de Değişen Aile Dinamiklerinin Boşanma ile Oluşan Tek Ebeveynli Aileler
Üzerinden Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği***

Esmâ DERE TURMUŞ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, e-posta: eesmaderee@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4718-7461>

Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAHYA NİZAM, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Isparta, e-posta: ozlemkahya@sdu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7604-3678>

Öz

Türkiye boşanma hızının yükseldiği ve tek ebeveynli aile sayısının her geçen gün arttığı ülkelerden biridir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de değişen aile yapısını tek ebeveyn aileler üzerinden incelemektir. Çalışma kapsamında nitel araştırma deseni kullanılarak Eskişehir’de yaşayan 12 tek ebeveyn kadını derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada tek ebeveynli aile türünü ortaya çıkaran koşullar ve sonuçları sosyolojik bir perspektiften tartışmaya açılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular tematik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Belirlenen dört ana tema çerçevesinde aşk, duygusal doyum, evlilik, boşanma, ev içi rol ve sorumluluklar, ebeveynlik, çocuk gibi aileye ilişkin sembollerin tek ebeveynliğe giden süreçteki etkileri değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçları söz edilen sembollerin anlamının değişmesi ile birlikte, kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin de yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Tek ebeveynli ailelerin hane reisinin ağırlıklı olarak kadınlardan oluşması ise toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukları bağlamında farklılaşan deneyimlere karşılık gelmektedir.

* Bu makale Esmâ Dere Turmuş’un Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Özlem Kahya Nizam’ın danışmanlığında sürdürdüğü yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Tek Ebeveynli Aile, Boşanmış Kadın, Tek Ebeveyn Kadın, Ailenin Dönüşümü

Makale Gönderme Tarihi: 17.03.2025

Makale Kabul Tarihi: 02.06.2025

Önerilen Atıf:

Dere Turmuş, E. ve Kahya Nizam, Ö. (2025). Türkiye’de Değişen Aile Dinamiklerinin Boşanma ile Oluşan Tek Ebeveynli Aileler Üzerinden Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(6): 395-415.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2025, 8(6): 395-415. DOI: [10.26677/TR1010.2025.1544](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1544)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Evaluation of Changing Family Dynamics in Turkey through Single-Parent Families Formed by Divorce: The Case of Eskişehir Province

Esma DERE TURMUŞ, MSc. Student, Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Isparta, e-mail: eesmadere@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4718-7461>

Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAHYA NİZAM, Süleyman Demirel University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Isparta, e-mail: ozlemkahya@sdu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7604-3678>

Abstract

Turkey is one of the countries where the divorce rate is rising and the number of single-parent families is increasing day by day. The aim of this study is to examine the changing family structure in Turkey through single parent families. Within the scope of the study, in-depth interviews were conducted with 12 single parent women living in Eskişehir using a qualitative research design. In the study, the conditions that led to the emergence of the single-parent family type and its consequences were discussed from a sociological perspective. The findings obtained from the research were analyzed using thematic analysis technique. Within the framework of four main themes, the effects of family symbols such as love, emotional satisfaction, marriage, divorce, domestic roles and responsibilities, parenthood and children on the process leading to single parenthood were evaluated. The results of the study reveal that with the change in the meaning of these symbols, the relationships between men and women are also reshaped. The fact that single-parent families are predominantly headed by women corresponds to differentiated experiences in terms of gender roles and responsibilities.

Keywords: Divorce, Single Parent Family, Divorced Woman, Single Parent Woman, Transformation of the Family.

Received: 17.03.2025

Accepted: 02.06.2025

Suggested Citation:

Dere Turmuş, E. and Kahya Nizam, Ö. (2025). Evaluation of Changing Family Dynamics in Turkey through Single-Parent Families Formed by Divorce: The Case of Eskişehir Province, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(6): 395-415.

GİRİŞ

Aile, toplumdan topluma farklılık gösterdiği için tek ve evrensel bir biçimde tanımlanması güç bir kavramdır. Genel olarak ise, evlilik, kan bağı veya evlat edinme gibi çeşitli yollarla bir araya gelen iki veya daha fazla bireyin oluşturduğu bir sosyal kurumu ifade eder. Bu bağlamda, aile toplumsal yapının çekirdeğini oluşturan, aynı zamanda toplumun genel yapısını da yansıtarak toplumla iç içe geçmiş bir kurumdur (Kasapoğlu, 2011:18). Toplumun en temel sosyal kurumu olan aile, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümlerle farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal, ekonomik, psikolojik ve biyolojik etkenlerin birleşik etkisiyle şekillenen aile kurumu, hem yapısal hem de işlevsel açıdan içinde bulunduğu dönemin koşullarına bağlı olarak değişim ve dönüşüm geçirmektedir (Aydiner Boylu ve Öztop, 2013). Aile, toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik yapıları doğrultusunda çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Tarihsel süreçte aile kurumunun geçirdiği değişim incelendiğinde, üretim biçiminin bu değişimde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Geçmişte toplumların geçimlerini büyük ölçüde tarım yoluyla sağladıkları ve kırsal alanlarda yoğunlaştıkları dönemde aileler tükettikleri ürünlerin büyük bir kısmını kendileri üretmiştir ve aile üyeleri arasında iş bölümü yapılmıştır. Bu toplum yapısında tarımsal üretimin gerektirdiği yüksek iş gücü nedeniyle geniş aile yapısı hem işlevsel hem de zorunlu bir yapı olarak öne çıkmıştır. Her ne kadar aile yapısı değişime karşı dirençli bir kurum olarak değerlendirilse de, sanayileşme ve modernleşme süreciyle birlikte aile yapısında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle geniş aile yapısı giderek çözülürken, çekirdek aile modeli yaygınlaşmıştır (Köse, 2020).

1970'li yıllardan sonra hızla yaşanan sosyal gelişmeler, küresel mekânda ve hızla akan küçük zaman dilimleri içerisinde oluşan sosyal değişim süreçleri ise çekirdek aile yapısının da çözülmesini beraberinde getirmiştir. Söz edilen bu dönüşüm hem toplumun hem de ailenin daha karmaşık biçimlere ve yapılara evrilmesine neden olmuştur. Böylece aile ve yaşam biçimleri çeşitlenmiş; ortaya çıkan çok sayıda yeni aile formunu kapsayacak genel bir aile tanımı yapmak güçleşmiştir (Sayın, 2020:35). Geçmişte, ataerkil bir aile modeli, evin geçimini sağlayan genellikle erkek olduğu bir düzeni işaret etmektedir. Ancak günümüzde daha demokratik aile modelleri oluşmuş, kadının çalışmaya başlaması, çekirdek aile yapısının yaygınlaşması, köyden kente göçler, evlilik yaşının artması, yaşam kalitesinin iyileşmesi ve aile içindeki rol değişimleri gibi faktörler aile türlerinde değişime neden olmuştur (Beşpınar ve Beşpınar, 2017:113). Aile, sanayileşme, kentleşme, kadınların eğitim ve iş gücüne katılım oranlarının artması, bireyselleşme eğilimleri ve toplumsal cinsiyet rollerinde yaşanan değişiklikler gibi birçok süreç ve dönüşümlerin etkisi ile çeşitlenen bir hale gelmiştir. “Aile”den değil, “aileler”den söz etmek gerektiğinin kabullenildiği günümüzde birçok yeni aile türü ortaya çıkmıştır (Zeybekoğlu Dünder, 2020). Bu yeni aile türlerinden biri de ölüm, terk edilme, evlilik dışı doğum ve boşanma gibi nedenlerle ortaya çıkan tek ebeveynli ailedir. Günümüzde giderek yaygınlaşan tek ebeveynli aileler, ebeveynlerden birinin çeşitli nedenlerle aileden ayrılması sonucu oluşan aile yapılarıdır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren evlilik dışı doğumların ve boşanma oranlarının artması gibi demografik dönüşümler, tek ebeveynli ailelerin sayısında belirgin bir artışa yol açmıştır. Bu aile türü, günümüz toplumlarında giderek daha görünür hale gelen yeni bir aile biçimi olarak dikkat çekmektedir.

Eşlerden birinin kaybı, evlilik dışı birliktelikler ve bu birlikteliklerden doğan çocuklar gibi nedenlerle ortaya çıkabilen tek ebeveynli ailelerde, artan boşanma oranları ise en belirleyici faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır (Zeybekoğlu Dünder, 2020:53). Tüm dünyada boşanmaya bağlı tek ebeveynli ailelerin sayısı artarken Türkiye’de de boşanma oranlarının dikkat çekici bir biçimde artması, tek ebeveynli aile türünü yaygınlaştıran bir etki yaratmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin 2024 yılı verilerine göre boşanma sayısı, evlenme sayısına

göre hâlâ daha düşük olsa da, bazı illerde kaba boşanma hızı¹ Türkiye ortalamasının oldukça üzerine çıkmıştır. Tarihsel olarak bakıldığında evliliklerin kaba hızı düşerken (2001’de 8,35 iken 2024’te 6,65), boşanmaların hızı (2001’de 1,41 iken 2024’te 2,19) artmıştır (TÜİK, 2024a). Bu durum da çocukların olduğu ailelerde tek ebeveynli aile sayısının her geçen gün artması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki aile yapısındaki dönüşümü anlayabilmek bakımından tek ebeveynli aileler, sosyolojik olarak araştırılması gereken bir konuya karşılık gelmektedir. Bu gerçeklikten yola çıkılan çalışma kapsamında tek ebeveyn kadınların boşanma deneyimlerinin aileye ilişkin birtakım sembol ve değerlerin (aşk, duygusal doyumu, çocuğun anlamı, ebeveynlik, ev içi roller vb.) dönüşümü ekseninde sosyolojik bir perspektiften değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın saha araştırması kaba boşanma hızının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu beş kentten biri olan Eskişehir’de yürütülmüştür. Nitel araştırma deseninin benimsendiği araştırma kapsamında 12 tek ebeveyn kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında ele edilen veriler tematik analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Türkiye’de boşanmış tek ebeveyn kadınlara ilişkin olarak yapılmış, literatüre katkı sağlayan birçok çalışma bulunmaktadır (Sarpkaya, 2013; Can ve Aksu, 2016; Karakaya, 2018; Afyonoğlu vd., 2021; Demirel ve Buz, 2021). Bu çalışma daha önceki çalışmalardan farklı olarak kadınların deneyimlerinden yola çıkarak aileye ilişkin sembol ve değerlerin dönüşümü ekseninde tek ebeveynli aile türünün ortaya çıkışını ve Türkiye’deki aile yapısının dönüşümünü tartışmaya açmaktadır.

TEK EBEVEYNLİK VE BOŞANMA: KAVRAMSAL AÇILIM VE İSTATİSTİKSEL GÖRÜNÜMLER

Günümüz toplumlarında aile yapısında meydana gelen dönüşüm ve çeşitlenmelerin en dikkat çekici sonuçlarından biri, tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artıştır. Tek ebeveynli aile, ebeveynlerden yalnızca birinin çocukların bakım ve sorumluluğunu üstlendiği aile biçimi olarak tanımlanmaktadır. Hane reisi sadece kadın veya hane reisi sadece erkek olan haneler olarak da tanımlanabilir. Bu süreçte etkili olan temel nedenler ise boşanma, ölüm, evlilik dışı doğum vb. nedenlerdir (Güneş, 2018:38). Tek ebeveynli aile kapsamında ele alınan çocuklar, evlenmemiş çocuk(lar)a karşılık gelmektedir. Bu aile türünde anne ya da babanın çocuğun yetiştirilmesinden tek başına sorumlu olması, tek ebeveynli ailenin çeşitli ihtiyaçlar yönünden diğer ailelerden farklı olmasını beraberinde getirmektedir (Öztop vd., 2018:19). Literatürde tek ebeveynli aile, nedenlerine göre tek ebeveynli aile ve çocuğun velayetine göre tek ebeveynli aile olmak üzere iki eksenle tanımlanmaktadır. Nedenlerine göre tek ebeveynli aile türleri ağırlıklı olarak boşanma sonucu oluşan tek ebeveynli aile, eşin vefatı ile oluşan tek ebeveynli aile, eşlerin ayrı yaşaması sonucu oluşan tek ebeveynli aile ve evlilik dışı birliktelikten çocuk sahibi olmayla oluşan tek ebeveynli aile olmak üzere dört türde ele alınmaktadır (Öztop vd., 2018:21; Zeybekoğlu Dündar, 2020:53). Çocuğun velayetine göre tek ebeveynli aile ise boşanma ile ailenin dağılması sonucu kiminle yaşamaya devam ettiğine göre hane reisinin hukuksal olarak belirlenmesi ile ilişkilidir. Çocuğun velayetinin annede olduğu aile, aile reisinin anne olduğu tek ebeveynli aile iken, çocuğun velayetinin babada olduğu aile, aile reisinin baba olduğu tek ebeveynli aile olarak tanımlanmaktadır (Apaydın, 2018:447). Uygulamada boşanma sonrası velayetin genellikle annelere verilmesi, hane reisi anne olan tek ebeveynli aile türünü daha çok görünür kılmaktadır (Zeybekoğlu Dündar, 2020:53).

Farklı ülkelerdeki tek ebeveynli ailelerin dağılımına ilişkin ulaşılabilen istatistiksel verilere bakıldığında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin en fazla tek ebeveynli ailenin yaşadığı ülke

¹ Kaba boşanma hızı, bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden bir tanımlamadır.

olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle evlilik dışı doğum oranlarının belirleyici olduğu oranlara göre 18 yaşın altındaki ABD’li çocukların neredeyse dörtte biri (%23) tek ebeveynle yaşamaktadır ve bu oran dünya genelinde tek ebeveynli hanede yaşayan çocukların oranının (%7) üç katından fazladır (Kramer, 2019). Yapılan başka bir araştırmaya göre de ABD tek ebeveynlik sayılarının en yüksek olduğu ülkedir. Tek ebeveynlik oranının en yüksek olduğu ikinci ülke ise İngiltere’dir. İngiltere’yi ada ülkesi Sao Tome ve Principe, Rusya ve Danimarka takip etmektedir. Gelişmiş ülkelerin çoğunlukla tek ebeveynlikte dünyaya öncülük ettiğinin altının çizildiği araştırmada bunun nedeni ise bu ülkelerde birlikte yaşayan geniş ailelerin daha az sayıda olması ile açıklanmıştır (Buchholz, 2020). Yakın tarihli başka bir kaynaktaki Avrupa Birliği (AB) ülkelerine ilişkin istatistiklere göre ise tek ebeveynli aileler, 2023 yılına gelindiğinde AB’de çocuklu hanelerin %12,4’ünü oluşturmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin en yüksek oranlara sahip olduğu ülkeler Estonya, Litvanya ve Letonya’dır. Bu ülkelerin üçünde de tek ebeveynli ailelerin oranı %25’in üzerindedir. Slovakya, Yunanistan, Slovenya ve Hırvatistan ise tek ebeveynli aile sayının en düşük paylara sahip olduğu ülkelerdir. Hepsinde de oran %5’in altındadır (Eurostat, 2023). İstatistiklerinden yararlanılan bu araştırmalara göre tek ebeveynliğin nedenlerine göre dağılımı net olarak anlaşılamamaktadır. Öte yandan bu araştırmaların tümünde tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğunun hane reisi kadınlarıdır.

Türkiye’ye bakıldığında ise Türkiye’deki toplam hane halkı sayısı 26 milyon 309 bin 332’dir. Bu hanelerin 2 milyon 794 bin 746’sını, “tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aileler” oluşturmaktadır. Tek ebeveynli ailelerde 629 bin 921 hanede hane reisi baba iken, 2 milyon 164 bin 825 hanede hane reisi annedir (TÜİK, 2024b). Yüzdelik oranlara göre değerlendirildiğinde (Tablo 1), 2023 yılı itibarıyla toplam hane halklarının %10,6’sı tek ebeveyn ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu oran, 2015 yılında %7,8 seviyesindeyken, sekiz yıllık süreçte düzenli olarak artış göstermiştir. Cinsiyete göre dağılım incelendiğinde, babaların tek ebeveyn olduğu ailelerin oranı 2015’te %1,6 iken, 2023’te %2,4’e yükselmiştir. Annelerin tek ebeveyn olduğu ailelerin oranı ise 2015’te %6,2 iken, 2023 yılında %8,2’ye ulaşmıştır (TÜİK, 2024b).

Tablo 1. TÜİK Hane Halkı Tiplerine Göre Hane Halkı Oranı, 2015-2023

Hanehalkı tiplerine göre hanehalkı oranı, 2015-2023									
Hanehalkı tipleri	Toplam hanehalkı içindeki oranı								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Tek kişilik hanehalkı	14,4	14,9	15,4	16,1	16,9	17,9	18,9	19,4	19,7
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	66,9	66,4	66,1	65,3	65,1	65,2	64,4	64,5	63,8
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	14,3	14,2	14,2	14,1	13,9	13,5	13,5	13,8	14,0
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	44,8	44,0	43,5	42,3	42,0	42,0	40,8	40,4	39,2
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7,8	8,2	8,5	8,9	9,2	9,7	10,1	10,3	10,6
Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1,6	1,7	1,8	1,9	2,0	2,2	2,3	2,3	2,4
Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	6,2	6,5	6,7	7,0	7,2	7,5	7,8	8,0	8,2
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	16,5	16,3	16,0	15,8	15,0	14,0	13,5	12,8	13,2
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	2,2	2,4	2,5	2,8	3,0	2,8	3,2	3,3	3,3

Her ne kadar istatistikler, babaların da tek ebeveyn olduğu ailelerin sayısında artış yaşandığını gösterse de, 2023 yılı itibarıyla kadınların hane reisi olduğu tek ebeveynli aile sayısı, erkeklerin üç katından fazladır. İstatistiklerden tek ebeveynli aile yapısının nedenlerine (boşanma, ölüm, evlilik dışı çocuk sahibi olma vb.) göre dağılımı anlaşılamamaktadır. Ancak rakamlar tek ebeveynli aile yapılarında bakım veren ebeveyn olarak annelerin daha yaygın olduğunu ve toplumsal bakım yükünün büyük ölçüde kadınlar üzerinde yoğunlaştığını göstermesi bakımından çarpıcıdır. Türkiye, tek ebeveynli aile yapısında hane reisinin ağırlıklı olarak kadınlar olması bağlamında dünyadaki diğer ülkeler ile benzerlik göstermektedir (bkz. Buchholz, 2020; Kramer, 2019; Eurostat, 2023).

Türkiye’deki tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artışta boşanma olgusunun belirleyici bir rolü olduğu söylenebilir. Boşanma, hukuksal olarak evlilik birliğinin sona ermesi olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan sadece hukuki değil, ekonomik, psikolojik, kültürel ve toplumsal boyutları olan kapsamlı bir olgudur. Boşanmanın bu çok yönlü doğası farklı alt başlıklarla tanımlanmasını da beraberine getirmektedir. Bohannan’ın geliştirmiş olduğu modele göre boşanma 6 alt aşaması olan bir süreç olarak şu başlıklarla tanımlanmaktadır:

- *Duygusal Boşanma*: Eşlerin beraberliklerini devam ettirdiği ancak birbirlerine karşı güven, sevgi ve çekicilikle azalmanın olduğu evliliğin çözülme sürecidir.
- *Hukuki Boşanma*: Evlilik sözleşmesinin hukuksal olarak sona ermesidir.
- *Ekonomik Boşanma*: Hukuki boşanma ile birlikte mal paylaşımı gibi ekonomik olarak da bir anlaşmanın sağlandığı aşamadır.
- *Ebeveyn Olarak Boşanma*: Eşlerin birbirlerinden boşanmaları ancak çocukları ile anne baba rollerini sürdürmeleridir.
- *Toplumsal Boşanma*: Boşanmış kişilerin boşanma sonrası toplumsal çevreye uyum sağladıkları süreçtir.
- *Psikolojik Boşanma*: Bireyin yeniden bağımsız bir kişi olarak yaşamaya başladığı en son ve en zor yaşanan evredir (akt. Lawler, 2023).

Tablo 2, TÜİK istatistiklerine göre Türkiye’deki 2010-2023 yılları arasındaki boşanma sayılarını ve çocuklara ilişkin bilgileri göstermektedir. Rakamlara göre boşanma ve boşanmadan etkilenen çocuk sayıları her geçen yıl artmıştır. 2023 yılı istatistiklerine göre kesinleşen boşanma davaları sonucunda 171 bin 881 çift boşanmış, bu boşanmalardan 171 bin 213 çocuk etkilenmiştir (TÜİK, 2024c).

Tablo 2.TÜİK Boşanma ve Velayet İstatistikleri

Velayete verilen çocuk sayısı ile annenin ve babanın velayetine verilen çocuk oranı, 2010-2023				
Number of children given to guardianship and proportion of children given to parent's guardianship, 2010-2023				
Yıl	Boşanma sayısı	Velayete verilen çocuk sayısı	Annenin velayetine verilen çocuk oranı	Babanın velayetine verilen çocuk oranı
Year	Number of divorces	Number of children given to guardianship	Proportion of children given to mother's guardianship (%)	Proportion of children given to father's guardianship (%)
2010	118 568	96 366	74,3	25,7
2011	120 117	99 865	74,1	25,9
2012	123 325	100 624	74,2	25,8
2013	125 305	102 120	73,8	26,2
2014	130 913	107 337	74,4	25,6
2015	131 830	109 978	74,9	25,1
2016	126 164	106 460	75,2	24,8
2017	128 411	108 297	74,8	25,2
2018	143 573	125 768	75,7	24,3
2019	156 587	140 858	76,0	24,0
2020	136 570	125 948	75,8	24,2
2021	175 779	167 188	76,1	23,9
2022	182 437	181 698	75,7	24,3
2023	171 881	171 213	74,9	25,1

2023 yılı istatistiklerine göre anneye verilen çocukların velayetinin oranı %74,9 iken, babaya verilenlerin oranı %25,1’dir (TÜİK, 2024c). Çocukların velayetinin büyük oranda annelere verilmesi, kadınlar açısından hem bireysel yaşamlarında hem de ebeveynlik rollerinde önemli sorumluluk artışlarına ve yapısal değişimlere yol açmaktadır. Bu bağlamda, tek ebeveynli aile yapısının kadınlar açısından nasıl deneyimlendiğini anlamak, Türkiye’de değişen aile yapısını analiz edebilmek açısından önemlidir. Kadınların boşanma süreci ve tek ebeveynlik deneyiminin

derinlemesine bir biçimde anlaşılması makro düzeydeki gelişmelerin mikro düzeyde nasıl yaşandığını anlamaya olanak sağlayacaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın saha çalışması Eskişehir kentinde yürütülmüştür. Araştırma sahası olarak Eskişehir ilinin seçilmesinin gerekçesi, kentte aile yapısındaki dönüşümün istatistiksel verilerle açıkça gözlemlenebiliyor olmasıdır. TÜİK 2024 yılı verilerine göre Eskişehir’de evlenme sayısı 2023 yılında 6.041 iken, 2024 yılında 5.939’a gerilemiş (TÜİK, 2024d); buna karşılık boşanma sayısı 2023 yılında 2.538 iken 2024 yılında 2.658’e yükselmiştir (TÜİK, 2024e). Türkiye’de kaba boşanma hızı ortalaması 2,19’dur (TÜİK, 2024a). Eskişehir’de kaba boşanma hızı 2,89’a (TÜİK, 2024f) ulaşarak Eskişehir’i Türkiye genelinde boşanma oranı en yüksek 5. kent konumuna taşımıştır. Eskişehir, sanayileşme düzeyi, kentleşme oranı, eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Türkiye’nin öne çıkan kentlerinden biridir (Şahbaz, 2022). Eskişehir, sahip olduğu sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik özellikler nedeniyle aile yapılarındaki dönüşümlerin çok boyutlu olarak analiz edilebilmesine imkân tanıyan anlamlı bir örneklem alanı sunmaktadır. Kentte gözlemlenen artan boşanma oranları ve tek ebeveynli ailelerin toplumsal görünürlüğündeki yükseliş, bu araştırmanın sahasının seçilmesinde önemli bir gerekçe oluşturmıştır.

Saha çalışmasına dayalı araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, sosyal gerçekliğe ilişkin bilginin insanların kendi deneyim ve anlatılarından üretildiği araştırmadır. Nitel araştırmalar sosyal süreçlerin insanlarca algılanan ve yeniden kurgulanan bir resmini sunan araştırmalardır. Bu resmin olabildiğince ayrıntılı ve derinlemesine ortaya çıkarılmasını mümkün kılan veri toplama ve çözümleme tekniklerini kapsamı nitel araştırma yönteminin tercih edilmesini sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2008: 34-38). Tek ebeveyn kadınların deneyimlerini merkeze alan bu araştırmada, onların yaşantılarını kendi perspektiflerinden derinlemesine anlayabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sürecinde veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve derinlemesine görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Çalışmada, tek ebeveynliği yaşayan kadınlardan derinlemesine veri elde etmek amacıyla bu veri toplama tekniği tercih edilmiştir. Bu sayede, araştırmanın amacına uygun olarak nitelikli ve detaylı veriler elde edilmesi hedeflenmiştir. Toplamda 12 tek ebeveyn kadınla gönüllülük esasıyla görüşmeler yapılmış ve saha çalışması tamamlanmıştır. Katılımcı sayısının belirlenmesinde nitel araştırmalarda esas alınan veri doygunluğu (Guest vd., 2006) ölçütü temel alınmış, verilerin birbirini tekrarlaması sonucu görüşmeler sonlandırılmıştır. Elde edilen veriler tematik analiz tekniği (Braun ve Clarke, 2006) ile çözümlenmiş; kadınların tek ebeveynlik sürecine ilişkin temalar oluşturulmuştur. Belirlenen temalarda aileye ilişkin çeşitli sembol ve değerlerin dönüşümü ekseninde kadınların deneyimleri değerlendirilmiş, bu temalar altında yorumlamalar yapılmıştır. Analizin ana temaları şunlardır:

1. Evliliğe Yüklenen İdeal Anlam: Bir Elmanın İki Yarısı Olmak
2. Boşanma Nedenlerinin Ortaya Çıkışı ve Boşanmaya Giden Yol: Mutlu Aile Tablosunun Bozumu
3. Kadınların Anlatılarında Boşanma ve Boşanmış Kadın Olmak: Hem “Kadın” Hem “Anne” Olarak Boşanmanın Çifte Ağırlığı
4. Kadınların Gözünden Tek Ebeveyn Olarak Yaşam: Zorda ama Güçlü Annelikler.

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Örneklem Grubunun Özellikleri

Araştırma kapsamında 12 boşanmış tek ebeveyn kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 3, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini göstermektedir.

Tablo 3. Sosyo-demografik Özellikler

Katılımcı Kodu	Yaş	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Evlilik Yaşı	Evli Kalınan Süre	Boşanma Yaşı	Tek Ebeveyn Olduğu Süre	Çocuk Sayısı	Çocuk Cinsiyet ve Yaş
K1	49	İlkokul Mezunu	Çalışıyor	24	12 yıl	36	13 yıl	2	Erkek: 25/ Kız: 20
K2	38	Lise	Çalışıyor	21	16 yıl	37	1 yıl	2	Erkek: 8/ Kız:14
K3	32	Lisans	Çalışmıyor	24	4 yıl	28	4 yıl	1	Erkek:6
K4	33	Lisans	Çalışıyor	29	3 yıl	32	1 yıl	1	Erkek:3
K5	36	Lisans	Çalışıyor	28	7 yıl	35	1 yıl	1	Kız:4
K6	36	Lisans	Çalışıyor	28	7 yıl	35	1 yıl	1	Kız:5
K7	43	Lise	Çalışıyor	22	3 yıl	25	18 yıl	1	Kız:20
K8	32	Ön Lisans	Çalışıyor	24	6 yıl	30	2 yıl	1	Erkek:4
K9	29	Ön Lisans	Çalışmıyor	24	4 yıl	28	1 yıl	1	Erkek:3,5
K10	34	Lise	Çalışmıyor	20	8,5 yıl	28	6 yıl	1	Kız: 13
K11	31	Yüksek Lisans	Çalışıyor	25	4 yıl	29	2 yıl	1	Kız: 5
K12	49	Lise	Çalışmıyor	26	5 yıl	31	18 yıl	1	Kız:21

Yukarıda verilen tablodaki veriler, Eskişehir’de ikamet eden ve tek ebeveyn olarak yaşam süren kadınların demografik özelliklerini göstermektedir. Katılımcıların araştırma sırasındaki yaş aralığına bakıldığında, 29 ile 49 yaş arasında değişmekte olup, çoğunlukla 30-40 yaş aralığında yoğunlaştıkları görülmektedir. Özellikle 30’lu yaşların ortalarında yoğunlaşan bu dağılım, araştırma grubunun aktif ebeveynlik ve ekonomik üretkenlik dönemindeki bireylerden oluştuğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi bakımından, lise ve lisans mezunlarının çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte, az sayıda ön lisans ve yüksek lisans mezunu da bulunmaktadır. Katılımcılardan yalnızca biri ilkokul mezunudur. Genel olarak bakıldığında örneklem grubunun yüksek bir eğitim profiline sahip olduğu söylenebilir. İstihdama katılım açısından bakıldığında, katılımcıların üçte ikisinin (8 kadın) çalışıyor olması, tek ebeveynlerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlamaya yönelik çaba içerisinde olduklarını göstermektedir. 6 kadın boşanma öncesi süreçte hiç çalışmamışken, 6 kadın ise hep çalışma yaşamının içerisinde yer almıştır. Araştırmanın yapıldığı sırada çalışan 8 kadından 2’si (K1, K7) boşanmadan önceki süreçte çalışmadığını, boşandıktan sonra çalışma yaşamına girdiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların çocuk sahibi olma profilleri incelendiğinde, 2’si hariç tümünün 1 çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Bu bulgu, başka ülke örneklerindeki tek ebeveynli aile profili ile benzerlik göstermektedir. Başka ülkelerde de tek çocuklu haneler en yaygın olanlardır. 2023’te AB’deki çocuklu hanelerin neredeyse yarısında bir çocuk (%48,9); %38,2’sinde iki çocuk ve %12,9’unda üç veya daha fazla çocuk vardır. Çocuklu haneler arasında, iki çocuklu hanelerin payının daha yüksek olduğu İrlanda ve Hollanda hariç, tüm AB ülkelerinde tek çocuklu haneler baskındır (Eurostat, 2023). Araştırma kapsamında çocukların yaş dağılımındaki çeşitlilik dikkat çekicidir. Katılımcıların çocukları, okul öncesi dönemdeki (3-6 yaş) küçük yaş grubundan yetişkinliğe geçiş aşamasındaki (20-25 yaş) bireylere kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır. Çocukların yaş aralıklarının geniş olması, tek ebeveynlerin farklı dönemlerde çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalabileceğine işaret etmektedir. Küçük yaşta çocuğu olan annelerin, çocuklarının fiziksel ve

duygusal ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda ekonomik bağımsızlıklarını sürdürmekte güçlük çekmelerinin tek ebeveynlik sürecinde belirleyici olduğu söylenebilir.

Tabloda, tek ebeveyn kadınların evlilik ve boşanma deneyimleriyle ilgili veriler de sunulmaktadır. Kadınların tümü tek evlilik yapmıştır. Katılımcıların evlilik yaşları genel olarak 20'li yaşların başları ile ortalarında yoğunlaşmaktadır. Katılımcıların çoğu (8 kişi) 20-25 yaş aralığında, 4 kişi ise 26-29 yaş aralığında evliliklerini gerçekleştirmiştir. Evlilik süreleri bakımından, birçok katılımcının (7 kadın) ilk 5 yılı aştığı görülmektedir. Türkiye'deki boşanma istatistiklerine bakıldığında boşanmaların yaklaşık yarısının ilk beş yılda meydana geldiği görülmektedir. Bu durum evliliklerde ilk beş yılın kritik yıllar olarak ifade edilmesini beraberinde getirmektedir (Yıldırım, 2004:69). Bu nedenle bireylerin evliliğin ilk yıllarında evlilikten beklentilerinin neler olduğu ve bu sürede neler yaşadıkları oldukça önemlidir. Kadınlardan 5'i ise 5 yıldan daha kısa süre içerisinde boşanma sürecine girmişlerdir. Boşanma yaşlarına bakıldığında, örneklem grubunun yarısının (6 kadın) 25-29; 3 kadının 30-34; 3 kadının da 35-39 yaş aralığında boşandığı görülmektedir. Kadınların tek ebeveyn olma sürelerine bakıldığında ise örneklem grubunun çoğunluğunun yeni boşanmış kadınlardan oluştuğu görülmektedir. 5 kadın 1 yıl önce boşanmıştır. Kadınlardan 8'i 5 yıldan daha az bir süredir tek ebeveynidir. Söz edilen sürelerle ilgili şunun altını çizmekte yarar vardır. Resmi olarak boşanma sürelerinden farklı olarak mahkeme işlemleri de kapsayan süreçte de kadınlar tek ebeveyn olarak yaşamaktadır. Örneğin, 5 yıldır boşanmış olan bir kadın öncesinde 1,5 yıl kadar boşanmanın sonuçlanmasını bekleyebilmekte ve o sırada eşinden ayrı, tek ebeveyn olarak çocuğuyla yaşayabilmektedir.

Evliliğe Yüklenen İdeal Anlam: Bir Elmanın İki Yarısı Olmak

Araştırmaya katılan kadınların evlenme biçimlerine bakıldığında hemen hemen hepsinin kendi kararlarıyla evlilik sürecine girdikleri anlaşılmaktadır. Eski eşleri ile tanışma sürecinde ise aynı üniversite ve iş yerinin belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Sadece 2 kadın (K10, K2) görücü usulü evlendiğini belirtmiş; bu kadınların ise aile ya da yakın çevreden birilerinin aracılığıyla tanıştırıldığı öğrenilmiştir. Kadınların evliliğe yükledikleri anlam, evlilik kararını alırken yaşadıkları süreçler ve evlilik deneyimleri, kişisel beklentilerden toplumsal normlara kadar birçok faktörle şekillenmiştir. Görücü usulü evlilik yapan 2 kadın geleneksel aile yapılarına bağlı olarak görücü usulüyle evlenmiştir. Bu evliliklerde bireysel iradede ziyade toplumsal normlar ve ailelerin yönlendirmesi etkili olmuştur. Evlilik yaşı bakımından örneklem grubunun en erken evlilik yaşına sahip katılımcısı K10 (20 yaşında evlenmiş) bir sığınak gibi gördüğü evliliği ve evlenme sürecini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Komşumuzun oğluydu. Görücü usulü tanışıp evlendik. O zamanlar gençtim ve evliliği bir sığınak gibi görmüştüm. Evlenirken bir sığınak arıyordum. Babam hastaydı, kendimi güvende hissedeceğim bir yuva hayal ediyordum." (K10)

Yine ailesinin baskısı ile evlilik sürecine giren K12 evliliği bir zorunluluk olarak şu sözlerle anlatmıştır:

"Ablamın vasıtasıyla tanıştım. Geleneksel bir aile yapımız vardı ve bu kararı almak benim için bir nevi zorunluluk gibi olmuştu." (K12)

Eş seçimini kendisi yapan ve kendi isteği ile evlenen kadınlarda evlilik, sevgi, güven, anlayış ve destek arayışının bir ifadesi olarak anlam kazanmıştır. Evlenmeden önce eski eşlerine karşı olan duygu durumlarını aşk, sevgi, heyecan gibi kelimelerle ifade eden kadınlar, evlendikten sonraki süreçte de bu durumun devam edeceği inancıyla evlenmişlerdir. Kadınlar, eski eşlerine duydukları sevgi ve bağlılıkla evlenme kararı almışlardır. Bazı kadınların ifadeleri şöyledir:

“Eski eşimle üniversitede tanıştık, uzun süre birbirimizi tanıdıktan sonra evlenmeye karar verdik. Sevgiye ve anlayışa dayalı bir ilişki olduğunu düşünüyordum.” (K6)

“7 yıl süren bir ilişki sonrası, kendi isteğimle evlendim. Bu kararı alırken aşk ve güven temel motivasyonumdu.” (K9)

Eş seçme kararı nasıl şekillenirse şekillensin, tüm katılımcı kadınlar için evlilik deneyimi beklentilerini karşılayamamıştır. Kadınların bazıları eşleri ile karşılıklı uyum konusunda sorun yaşarken bazıları ekonomik sorunlar ya da şiddet gibi deneyimlerle karşı karşıya kalmıştır. Eşlerinden sevgi ve destek görmeyi bekleyen kadınlar, beklentileri karşılanmadığı için eşlerinden uzaklaştıklarını anlatmıştır. Öte yandan eş seçimini kendisi yapan kadınlar için evlilikten beklenti daha çok düzenli bir hayat, karşılıklı sorumluluk paylaşımı ve mutluluk getireceği yönündedir. Kadınlar evlilikle birlikte eşlerinden huzurlu bir düzen ve ortak sorumluluk paylaşımı beklemişlerdir:

“Evlilikten büyük bir beklentim yoktu. Normal bir aile olmak, düzenli bir hayat sürmek benim için yeterliydi.” (K5)

“Evlilik hayatı paylaşmak demektir. Beklentim, arkadaş ve eş ilişkisinin dengeli olmasıydı.” (K4)

“Başlangıçtaki evliliğimiz mutlu bir aile tablosu tabi ki. Evliliğimde mutlu bir yuvam olsun istedim. Hayatı paylaşmayı beklerdim.” (K2)

“Açıkçası her anlamda birbirini tamamlamak evlilik. Benim için öyle ama biz tam elma olmadık.” (K6)

Katılımcıların çoğu için, evlilikten beklenti yalnızca erkeğin evi geçindirmesiyle sınırlı değildir; kadınlar, ister çalışıyor olsun ister olmasın, evlilikte duygusal destek, paylaşım ve karşılıklı anlayış arayışını da vurgulamışlardır. Bu da, evliliğin kadın-erkek ilişkisinde yalnızca ekonomik bir işbirliği değil, çok boyutlu bir ortaklık olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Boşanma Nedenlerinin Ortaya Çıkışı ve Boşanmaya Giden Yol: Mutlu Aile Tablosunun Bozumu

Kadınların boşanma nedenleri üç ana neden etrafında ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, kadınların evlenirken hayatı ortak bir biçimde paylaşacaklarına olan inançlarını yitirmesidir. Kadınların eski eşlerinden söz ederken en çok kullandıkları kelime “bencil” kelimesidir. Katılımcıların deneyiminden bencillik, çoğu kez, erkek eşlerin kendi konforlarını merkeze alarak kadınların yaşamlarını göz ardı etmesi, kadınların her türlü destek ihtiyacını görmezden gelmesi anlamına gelmektedir. Kadınlar evlilikten sonraki süreçte eşlerinin değişimini ve uğradıkları hayal kırıklıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Evlilikten önce büyük beklentilerim vardı. Eşimle birlikte her şeyi başarabileceğimi düşündüm. Ancak evlilik sürecinde eşimle hayata bakışımızın farklı olduğunu gördüm. Çocuğumuz doğduktan sonra boşanma düşüncesi daha da pekişti. Eşim bencil biriydi. Evlenirken karşılıklı destek beklemiştim, ama zamanla sadece kendi ihtiyaçlarını düşündüğünü gördüm. Kendine odaklı yaşıyordu ve evlilikte benim ihtiyaçlarımı ya da duygusal desteğimi umursamıyordu. Başlangıçta aslında mutluyduk. Böyle ilerleyeceğini, biteceğini düşünmemiştik. Herhangi bir sorunumuz yoktu, öyle gidecek sanmıştık... Ben düzelmesini bekledim yani ama öyle olmadı, bencil biriydi, hep kendini düşünüyordu.”(K6)

“Evlenmeye kendim karar verdim tamamıyla. Evlilik kararı aldıktan sonra hayatımda beklemediğim sonuçlar elde ettim. Çok heyecanlıydım o dönemde, 24 yaşında bir genç olduğum için daha aşık hissediyordum kendimi. Ama her şey sadece aşk ve sevgi üzerinde ilerlemiyormuş evlilikte. Böyle

olacağını kesinlikle tahmin etmiyordum. Çünkü mutluyduk, hep öyle devam eder sanıyordum ama o şekilde devam etmedi. Evlilikte saygı ve güven çok önemliydi, ama eşim sorumluluk almadığı gibi bana da destek olmadı. Bu yüzden hayal kırıklığına uğradım. Eşim bencil bir insandı. Hem ekonomik hem de duygusal anlamda yanımda olmamasına daha fazla katlanamadım.” (K3)

“Evliliğimizde eğlenceli ve dolu dolu bir yaşam bekliyordum. Ancak eşimin benim başarılarıma destek olmaması ve bencil davranışları nedeniyle boşanma sürecine girdik.” (K10)

Boşanma sürecini beraberinde getiren ve erkek eşlerin “bencil” olarak tanımlanması ile de ilişkili olan ikinci neden, erkeklerin ekonomik sorumluluklar başta olmak üzere özellikle çocuk bakımı konusunda ev içi rol ve sorumluluklarda yeteri kadar paylaşımcı olmamalarıdır. Kadınların evlilik sonrası sorumluluklarının artması ve bu yükü tek başına taşımaları, boşanma nedenleri arasında sıkça belirtilmiştir. Çocuk sahibi olduktan sonra artan sorumlulukları yalnız üstlenmek zorunda kalan kadınlar, zamanla bu yükün altında daha fazla ezilmiş ve boşanmayı bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir. Çocuk sahibi olmak birçok kadın için evliliği kurtarmanın ve aile olmanın bir aracı olarak da görülmüştür. Öte yandan çocuk sahibi olmak, onların deyimiyle aile olmaya yetmediği gibi, çocukların sorumluluklarının ortaklaşa bir biçimde karşılanmaması boşanmanın en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Çocuk sahibi olduktan sonra eşlerinin bu sorumluluğu paylaşmadığını fark eden kadınlar, bu süreçte duygusal ve ekonomik olarak yalnız hissettiklerini ifade etmişlerdir:

“Evliliğimizin ilk yılları uyumlu gibi görünse de eşimin ekonomik sorumlulukları yerine getirmemesi ve aile içi rollerin tek tarafa yüklenmesi boşanma sürecini hızlandırdı. Eski eşim hiçbir şekilde sorumluluk almadı, ekonomik katkısı olmadığı gibi çocuğumuzun bakımında da yanımda değildi. Çalışmıyordu, çocuğumu da benim desteklemem gerekiyordu.” (K8)

“Eşim işten ayrıldıktan sonra evde kaldı ve hiçbir çaba göstermedi. Çocuğumu büyütmek ve evin tüm yükünü taşımak benim üzerimdeydi. Evlilik sürecimiz başlangıçta uyumlu görünüyordu ama eşimin işten ayrılması sonrasında aile içi sorumluluklar tek taraflı hale geldi. Bu durum, boşanma kararımı hızlandırdı.” (K5)

“Evlendirirken eşimden düzenli bir yaşam ve destek bekliyordum. Ancak çocuk sahibi olduktan sonra eşimle iletişimimiz koptu ve sorumlulukların çoğu benim üzerime yüklendi” (K9)

“Evlilikten beklentim arkadaşlık ve eşlik ilişkisinin dengeli olmasıydı. Ancak çocuk sahibi olunca bu denge değişti. Babayla çocuğun ilişkisinin zayıflığı beklentilerimi etkiledi.” (K4)

Boşanma sürecini hızlandıran üçüncü neden ise şiddet ve aldatma deneyimidir. Kadınlardan yalnızca biri evlilik sürecinde yaşadığı temel sorunu fiziksel ve psikolojik şiddet üzerinden tanımlamıştır. Ailesi aracılığıyla 20 yaşında evlenen ve evlilik sürecini bir zorunluluk olarak ifade eden kadın karşı karşıya kaldığı şiddet deneyimini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Hamileyken fiziksel şiddet gördüm ve bu benim için kopuş anı oldu. Evliliğimde güvende olmadığımı hissettim. Eşimden gördüğüm fiziksel ve psikolojik şiddet, benim için evlilikte en büyük hayal kırıklığıydı.” (K10)

İki kadın katılımcı ise aldatılma sonucu boşanmaya karar vermişlerdir. Katılımcılar bu süreci şöyle ifade etmişlerdir:

“Eşim beni aldatıyordu ama kanıtlayamıyordum. Bu durum, evliliğimin sona ermesinde en büyük etkendi.” (K9)

“Eşimle anlaşarak evlenmiştik ancak kısa sürede onun sadakatsiz olduğunu öğrendim. Bu durum evliliğimizin sonunu getirdi. Boşanma kararı ani ve kesindi.” (K7)

Kadınların çoğu evliliklerindeki sorunlara rağmen çocuklarının psikolojisini düşünerek boşanmayı ertelemiş, ancak sorunların çözilemeyeceğini fark ettiklerinde bu kararı almışlardır. Çocuğunun babasız büyümesini istemeyen ve birkaç kere boşanma kararından vazgeçen kadınlar eşlerinin olumlu yönde değişmemesinin bir sonucu olarak boşanmak durumunda kaldıklarını şöyle anlatmışlardır:

“Kızım küçüktü, babasız büyümesini istemediğim için boşanmayı uzun süre erteledim. Ama değişmeyeceğini anladığımda bu kararı aldım.” (K12)

“Kızımı düşünerek birçok kez boşanmaktan vazgeçtim. Ama eşim değişmedi ve artık onunla devam etmenin anlamı kalmadı.” (K11)

Boşanma kararını şiddet gören ve aldatılan kadınlar daha hızlı bir biçimde alabilirken, diğer sebeplerden boşanan kadınlar özellikle çocukları için bu süreci defalarca ertelemiştir. Bu durum kadınların evliliklerini devam ettirmeleri konusunda mücadele ettikleri anlamına gelmektedir. Kadınların eski eşlerinin kendilerine ek olarak çocukları ile de sağlıklı ve sağlam bir ilişki kuramadıklarını düşünmeleri, evliliği sonlandırma kararında etkili olmuştur.

Kadınların Anlatılarında Boşanma ve Boşanmış Kadın Olmak: Hem “Kadın” Hem “Anne” Olarak Boşanmanın Çifte Ağırlığı

Araştırmaya katılan kadınların hiç birisi boşanacağını düşünerek evlenmemiş, birçoğu bir önceki bölümde de söz edildiği gibi mutlu bir evlilik yaşamına sahip olacağı inancı ile evlilik birliği içerisine girmiştir. Kadınların boşanma olgusuna yaklaşımları da araştırma kapsamında sorgulanmıştır. Bu konuda kadınlar her ne kadar boşanma sürecini yaşamının zor bir bireysel deneyim olduğunu ifade etse de toplumsal kabul konusunda eskiye oranla daha yaygın bir deneyim olduğunu düşünmektedir. Bazı kadınların ifadeleri şöyledir:

“Kendim için boşanmayı yaşayacağımı düşünmemiştim. Anlaşamayan her insan boşanmalı bence. Boşanmak doğal yani. Yolunda gitmeyince uzatmanın anlamı yok, düzelmiyor çünkü o evlilik. Toplumun boşanmaya bakış açısını bilmiyorum. Yani ben normal baktığım için bilmiyorum. Normalleşmiş geliyor yani artık”. (K1)

“Evlenmeden önce boşanmak kendin için hiçbir zaman normal görmeyeceğin bir şey. Zor bir süreç ama başka bir çözümü yoktu. Çevremde boşanmış olanlar vardı. Toplum açısından şuan için her şey normal. Her şey normalleştiği gibi boşanma da normalleşti”. (K7)

“Kim boşanmak için evlenir ki sonuçta. Ben yuvam olsun, düzenli rahat bir yaşamım olsun istedim. Çevremde boşanan fazlasıyla var, keşke boşanılmasa diye düşünüyorum. Keşke herkes mutlu olsa, boşanma olmasa... Toplum artık alıştı boşanmaya. Özellikle bu yıl ve pandemi döneminden sonra istatistik verilerine göre çok fazla olmuş. Herkes boşanıyor artık filan diyorlar”. (K10)

Öte yandan her ne kadar boşanmanın toplumsal kabulünün eskiye göre arttığı düşünülse de boşanmış bir kadın olmanın toplumsal alanda olumsuz bir karşılığı olduğu durumlarla da karşılaşmaktadır. Burada “boşanmış kadın” olmak, “boşanmış çocuklu kadın” olmak gibi nitelikler, kadınların daha sonraki süreçteki her türlü ilişki biçiminde etkili olabilmektedir. Boşanma deneyimi ile birlikte “dul” sıfatı, kadının niteliğini belirleyen bir damga sembolüne dönüşmektedir. Bu durumu kadınlar şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Toplum boşanmaya olumlu bakmıyor. Boşanan kadına karşı kötü bir imaj var. Sevgililik yönünden karşılaştım bununla. Çocuğum olduğu için çevresinin beni onaylamayacağını düşünen de oldu. O yüzden kimseyle görüşmüyorum. Birkaç kere başıma geldi”. (K3)

“Topluma göre boşandıysan dul bir kadınsın, dışarıdan tehlikelere açıksın, kötü gözle bakıyorlar”. (K9)

“Kadında dul olma fikrinin vermiş olduğu bir baskı var, toplumsal baskıyı çok daha fazla hissediyoruz”. (K5)

Kadınların boşanmış kadın olmaya dair anlatılarında dikkat çeken nokta, boşanmış anne olmakla boşanmış baba olmanın hiçbir zaman aynı olmadığı düşüncesidir. Kadınların çocukları ile birlikte yaşamaya devam etmesi aileye ilişkin sorumluluklarını sürdürürken, babalar çoğu kez çocukları ile ilişkilendenmeden yaşamaya devam etmektedir. Boşanma sürecinde en çok çocuklarını düşündüklerini söyleyen tüm kadınlar, boşanmanın kadın-erkek arasındaki farklılıklarını şu sözlerle anlatmışlardır:

“Kadın boşanma sürecinde daha fazla zorluk çekiyor. Çocuk varsa otomatik annenin üzerinde olduğu için süreci daha ağır. Kadının üzerine her şey, her şeyi kadınlar çekiyor”. (K1)

“Erkekler boşandıktan sonra çocuklarıyla bağlantıları yoksa bekâr bir erkek gibi devam edebiliyor hayatına. Benzer yaşamıyor hiçbir şekilde. Kadın aşağıda görünüyor. Ama kadın her zaman çocuğu ön plana koyuyor bu süreçte. Çocuğun olması süreçte daha zor etkiler bırakıyor kadında. Çocuğun varsa ne olursa olsun zorlukların artıyor. İstememekle ilgili değil, her şeyi çocuğa bağlıyorsun. En çok çocuğumu düşündüm. Boşandığım için başaramamış hissediyorum galiba. Anne olmasaydım her konuda daha rahat olurdu. Hemen işe başladım kariyerim olurdu, istediğim yere giderdim, çocuksuz olsam kafama göre olurdu.”. (K3)

“Bence çok net olarak kadınlar ve erkekler olarak boşanma sürecinde farklı şeyler yaşıyoruz. Erkeklerde genelde sevgilim vardı ayrıldım gibi olabiliyor yani, ilişkim vardı bitti tamam, hayatıma devam ediyorum... Çocuk olunca daha da zor. Bekâr anne olma fikri yurt dışında alışılmış bir şey ama bizlerde öyle değil. Hatta hemen baba figürü arıyorlar. Kadının tek başına çocuğuna bakabilecek olması fikrini kabul ettirmek bile zor. Kadın erkek ayrı. Erkek çok daha kolay atlatabiliyor”. (K5)

Boşanmanın kadınlar için her zaman daha zor olduğunu anlatan kadınlar, çocuk sahibi olma konusunda anne olmanın belirleyiciliğine dikkat çekmektedir. Anlatılarına göre hali hazırda boşanmış kadın olmak zor ve erkeklere göre toplumsal kabulü daha düşük iken, anne olan boşanmış bir kadın olmak çok daha zordur. Bu süreçte kadınlar bir yandan tek başlarına çocukları ile birlikte hayata tutunmaya çalışırken, diğer yandan toplumun “boşanmış kadın”, “dul kadın” ve “boşanmış anne” damgalamaları ile baş etmeye çalışmaktadır.

Kadınların Gözünden Tek Ebeveyn Olarak Yaşam: Zorda ama Güçlü Annelikler

Boşanma, kadınlar açısından önemli değişimleri beraberinde getiren bir durumdur. Bu nedenle tek ebeveyn kadınların boşanma sonrasında hayattaki yüklerini hafifletici destek mekanizmalarının ve stratejilerinin olup olmadığı önem kazanmaktadır. Araştırma kapsamında bu süreçte kadınların en büyük destek kaynağı aileleri, arkadaşları ve yakın çevreleri olmuştur. Çoğu kadın, boşanma sürecinde ailelerinden hem maddi hem de manevi destek görmüştür. Özellikle aileler, kadınların bu süreçteki en büyük sığınakları olmuş, maddi imkânların sağlanmasından çocuk bakımına kadar pek çok alanda destek sağlamıştır. Kadınlar başta aileleri olmak üzere arkadaşlarından ve yakın çevresinden gördüğü destekleri şöyle anlatmışlardır:

“Ailem benim en büyük destekçimdi. Ne benim ne de kızımın bir eksiği kalmadı. Maddi ve manevi her anlamda yanımda oldular.” (K12)

“Ailemin yanımda olması, süreci daha kolay atlattı. Annem, kızımınla ilgilendi ve bu benim işime odaklanmamı kolaylaştırdı.” (K11)

"Arkadaşlarımın manevi desteği benim için çok değerliydi. Zorlandığım her an yanımdaydılar ve bana güç verdiler." (K4)

"Boşanma sürecinde hem ailem hem de arkadaşlarım benimleydi. Bu destek olmasaydı daha çok zorlanırdım." (K7)

"Annem ve babam en büyük destekçim oldu. Onlar olmasaydı belki de bu kadar güçlü olamazdım." (K9)

Bununla birlikte, bazı kadınlar bu süreci yalnız yürütmek zorunda kalmış ve bu durum, karşılaştıkları zorlukları artırmıştır. Bu kadınlar boşanma sürecinde yeterli destek alamamış ve yalnız mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, onlar için süreci daha yorucu hale getirmiştir:

"Kimse bana destek olmadı, ailem bile. Bu yüzden her şeyle tek başıma başa çıkmak zorunda kaldım ve çok zorlandım." (K8)

"Boşanma sürecinde yalnızdım. Psikolojik olarak çok yıprandım, ama yine de mücadele etmek zorundaydım." (K3)

Boşanma sonrasında çocukların velayeti anneye verilmiş, dolayısıyla çocuk/lar doğrudan kadınların bakım sorumluluğunda olmuştur. Kadınların anlatılarından boşanma sürecinde çeşitli stratejiler geliştirerek hem kendilerini hem de çocuklarını bu süreçten olabildiğince az etkilenmiş şekilde çıkarmayı hedefledikleri anlaşılmaktadır. Burada ilk olarak çalışmayan bazı kadınların çalışma yaşamına girmeyi ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmayı öncelikledikleri görülmüştür. Kadınlar, boşanma sonrası hayatlarını idame ettirebilmek ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmaya başlamış veya mevcut işlerine daha fazla odaklanmıştır. Ekonomik bağımsızlık, bu süreçte kadınların daha güçlü hissetmelerine ve daha hızlı toparlanmalarına yardımcı olmuştur. Boşanma sonrasında çalışmaya başlayan kadınların ifadeleri şöyledir:

"Boşanmanın ardından hemen çalışmaya başladım. Ailemin desteği vardı ama ayaklarımın üzerinde durmam gerektiğini biliyordum." (K7)

"Ekonomik bağımsızlık sağlamak en önemli adımdı. Çalışmaya devam ederek çocuğuma da güçlü bir örnek olmak istedim." (K8)

Kadınların, boşanmış bir kadın ve anne olarak yola devam etmelerinde çalışmaya ayrı bir anlam yükledikleri anlaşılmaktadır. Bazı kadınlar boşanma sürecinden önce çalışmadıklarını, bunlardan bazıları ise hamilelik, doğum gibi nedenlerle işe ara verdiklerini, boşanma süreciyle tekrar çalışmaya başladıklarını ifade etmiştir. Bazıları ise boşanma öncesinde de çalışmaktadır. Boşanmadan önce de çalışan kadınlar için çalışmak, boşanma kararını almak konusunda daha güçlü oldukları bir deneyime karşılık gelmektedir. Bazı kadınlar bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Bence kadınlar olarak sosyallik olarak çalışmalıyız kendimizi daha özgüvenli hissediyoruz... Kadınların çalışması olgusu bizim sürecimizi direkt etkiledi. Çalışmasaydım bir güç gösteremezdim, çocuğumun velayetini de istiyordum. Her anlamda gücümün olması gerekiyordu. Ben çalıştığım için kapıyı çarpıp çıkabildim".(K5)

"Çalışma deneyimim oldu, evlenmeden önce de evlenince de çalıştım, evliyken de çalıştım, çocuk olduktan sonra yarı zamanlı bir işim vardı ama işim çocuğa göre idi. Uyumlu gidiyordum işime. Kesinlikle kadınlar çalışmalı ve üretmeli, bir kadın çalışmıyorsa kendini geliştirmiyorsa kesinlikle köreliyor, ben kadınların çok güçlü ve yetenekli olduğunu düşünüyorum. Çalışan kadın daha dik başlı, daha bilgili ve güçlü oluyor diye düşünüyorum. Boşanma sürecinde de daha güçlü oluyor". (K9)

Boşanma öncesinde çalışmayan kadınlar için ise çalışmaya başlamak, boşanma sonrasındaki süreci yönetmelerini kolaylaştıran ve kendilerini daha güçlü hissetmelerini sağlayan bir etkiye sahip olmuştur:

“Boşanmadan sonra çalışmaya başladım. Kadınlar mutlaka çalışmalı. Her kadın ekonomik özgürlüğünü sağlamalı. Kendi ayakları üzerinde duran kadın güçlüdür... Ben kendimi güçlenmiş hissediyorum. Çocuklarıma bakıyorum kendime bakıyorum, öyle. Güçlü kadın kendi ayakları üzerinde duran, hayatı tek başına tırnaklarıyla kazıyan insanlara denir. Kimseye minnet etmeyen güçlü kadındır”. (K1)

“Boşandıktan sonra çalışmaya karar verdim. Çalışan kadın, ekonomik anlamda güçlü kadın. Kadınlar o yüzden çalışmalı. Kadınların çalışması kendisini boşanma sonrasında toparlaması açısından daha olumlu etkiliyor diye düşünüyorum. Tek başına bir ebeveyn olarak biraz olsun güçlenmiş hissediyorum. Güçlü kadın deyince her anlamda maddi manevi kendine yetebilen, çocuğuyla ilgilenen, sorumluluk alabilen kadın. Güçlü kadın aslında mutlu kadın da demek bence”. (K3)

Her iki grupta da yer alan kadınlar için çalışmak, sadece gelir elde ettikleri bir ekonomik faaliyetten öte kendi ayaklarının üstünde durdukları, kimseye muhtaç olmadıkları ve kadını güçlü kıldığını düşündükleri bir deneyime karşılık gelmektedir. Aile, yakın çevre vb. sosyal destek ağlarına ek olarak çalışmanın da kadınların boşanma sonrası uyum sürecine olumlu etki ettiği anlaşılmaktadır.

Boşanmış kadınlar için ekonomik olarak yeterli olmak önemli bir konu iken, bu durum boşanma sonrası her sorunun çözüldüğü bir yaşam deneyimine karşılık gelmemektedir. Boşanmış kadınların karşılaştıkları sorunlara ek olarak çocuğu olan boşanmış kadınlar, tek ebeveyn olarak çocuklarına ilişkin süreçleri de yönetmek zorundadır. Bu süreçte çocuğun psikolojik olarak etkilenmemesi için daha fazla sorumluluk üstlenmek durumunda kaldıklarını ifade eden kadınlar, çocuklarının yaşanan süreçten en az seviyede etkilenmesi için anne olarak daha fazla sorumluluk üstlenmiş ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için yoğun bir çaba sarf etmişlerdir:

“Kızımın psikolojisini korumak için elimden gelen her şeyi yaptım. Babasıyla iletişimde kalmasını sağladım ki kendini yalnız hissetmesin.” (K6)

“Oğlumun etkilenmemesi için hep güçlü görünmeye çalıştım. Ona iyi bir anne olmaya odaklandım ve bu süreçte her şeyi ona göre planladım.” (K9)

Tek ebeveynlik, kadınlar için çocuklarının tüm sorumluluğunu üstlenmek zorunda kaldıkları zorlu bir süreç olarak betimlenmiştir. Beklentiler genellikle çocukların iyi bir eğitim alması ve bağımsız bireyler olarak yetişmesi yönündeyken; gerçekler, ekonomik zorluklar, yalnızlık hissi ve çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. Çocukların tüm bakım ve eğitim sorumluluklarının annenin üzerine kalması ve baba figürünün eksikliği gibi durumlar, kadınların hayatını zorlaştıran bir etki yaratmaktadır. Kadınlar yaşadıkları sorunları şöyle anlatmışlardır:

“Çocuklarımla her şeyiyle ilgilenmek zorundayım. Bazen yoruluyorum ama onların başka kimsesi yok.” (K5)

“Tek maaşla hem ev geçindirmek hem de çocukların ihtiyaçlarını karşılamak çok zor. Bazı geceler nasıl yetiyeceğim diye uykusuz kalıyorum.” (K8)

“Baba figürü eksikliğinde çocuklarımla duygusal ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanıyorum. Bu durum beni çok üzüyor ama elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorum.” (K6)

Tek ebeveyn olan kadınlar, çocuk sahibi olmanın süreç içerisindeki zorluklarına dikkat çekse de hem kendileri hem de çocukları için olumlu bir gelecek planlama konusunda umut taşımaktadır. Çocuklarına ideal bir rol model olma isteği ise, kadınların en büyük destek kaynaklarından biridir:

“Çocuklarımın iyi bir eğitim almasını istiyorum. Onların kendi ayakları üzerinde durabilmesi benim en büyük hayalim.” (K7)

“Kendi ayaklarım üzerinde durarak çocuklarıma iyi bir örnek olmaya çalışıyorum. Onlara güçlü bir anne olarak rol model olmak istiyorum.” (K4)

“Yeni bir düzen kurmak ve daha iyi bir geleceğe yürümek istiyorum. Kendime olan güvenim, çocuklarıma olan sevgimle her geçen gün artıyor.” (K8)

Çocuklarının olmasının hayatlarını oldukça zorlaştırdığını düşünen kadınlar, her şeye rağmen çocuklarının varlığı ile hayata tutunduklarını ifade etmektedir. Araştırmaya katılan, çoğu yeni boşanmış olan kadınlar, çocuklarının iyi bir eğitim alarak bağımsız bireyler olarak yetişmesini istemekte, aynı zamanda kendi özgüvenlerini de artırarak iyi bir hayat kurmayı hedeflemektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm dünya toplumlarında aileye geleneksel bir anlayışla yaklaşılmakta ve aile birliği bir kez kurulduktan sonra yaşam boyu sürdürülmesi beklenmektedir. Bu perspektiften boşanma ise mevcut toplumsal kabul ve değer yargılarına karşı bir meydan okuma ve ebeveyn sorumluluğundan kaçma olarak görülmektedir. Öte yandan günümüzde geleneksel birçok değerdeki genel değişimlere paralel olarak aile konusundaki sembol ve değerlerde de önemli değişimler söz konusudur (Kasapoğlu, 2011: 27). Bu gerçeklikten yola çıkan bu araştırmada, tek ebeveynliğe giden süreçte aileye ilişkin değişen çeşitli sembol ve değerlerin (duygusal doyum, aşk, evlilik, ebeveynlik rolleri, çocuğun anlamı, boşanma vb.) etkisi sosyolojik olarak ele alınmıştır. Araştırma kapsamında, artan boşanma oranlarıyla birlikte yaygınlaşan tek ebeveynli aile türüne odaklanarak, Türkiye’de dönüşen aile yapısının incelenmesi amaçlanmıştır.

Eskişehir ilinde gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında, 12 boşanmış kadınla derinlemesine görüşmeler yapılarak, tek ebeveynli aile türünü ortaya çıkaran nedenler ve sonuçları kadınların deneyimlerinden değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, kadınların 2’si hariç tümünün eş seçimini kendisinin yaptığı ortaya koymaktadır. Aile baskısı ile evlenmeyen katılımcı kadınlar için evlilikten beklenti, aşk, saygı, karşılıklı hoşgörü, dayanışma, huzur gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Geleneksel olarak erkekte evi geçindirmesinin yeterli görüldüğü anlayıştan uzaklaşıldığı, kadınların aşk sembolünü evliliklerinin merkezine aldıkları ve duygusal doyuma önem verdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum evlilikten beklentileri de şekillendirmektedir. Evlilikten bekledikleri duygusal tatmini göremeyen kadınlar boşanma sürecine girmişlerdir. Burada iki noktanın altını çizmek gerekmektedir. Birincisi, kadınların evliliklerini sürdürmek için mücadele ettikleri, istedikleri aile düzenini sağlamak için çocuk sahibi olmaya kadar gittikleri ancak eski eşlerinde olumlu yönde değişme olmayınca boşanmaya karar verdikleridir. Konuyla ilişkili araştırmalar ailenin çocuk sahibi olmasının boşanmayı caydırıcı bir etkisi olduğuna ve evliliği sürdürmede önemli bir etki yarattığına dikkat çekmektedir (Sarpkaya, 2013; Can ve Aksu, 2016; Karakaya, 2018). Bu araştırmada da çocuğun evliliğin sürdürülmesinde önemli bir dayanak olduğu anlaşılmış ancak tek başına yeterli olmadığını da ortaya konmuştur.

Evlilikten beklenti konusunda üzerinde durulması gereken ikincisi nokta ise kadınların boşanma kararı almasında çalışmanın belirleyici rolüne yapılan vurgu ile ilişkilidir. Literatürde kadınların çalışma yaşamında olmaları ve kendi gelirlerini elde edebilmeleri boşanmaları artıran bir etki

olarak ele alınmaktadır. Buna göre boşanmaların bu denli artması, geleneksel aile rollerindeki değişim ile ilişkilendirilmektedir. Kadının ev dışında erkek kadar aktif bir sosyal ve ekonomik rolü üstleniyor olması boşanmanın temel kaynağıdır (Sezal, 2010:163). Bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında kadınların yarısının boşanmadan önceki süreçte herhangi bir ücretli işte çalışmadığı ortaya çıkmıştır. Evlendikten sonra da çalışan ve hep istihdamda olan 6 kadın, çalışıyor olmalarının boşanma kararı almalarını kolaylaştıran bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Öte yandan boşanma öncesi çalışmayan eşit sayıda kadın için çalışmak, boşanmayı kolaylaştıran bir etkene karşılık gelmemiştir. Aksine bu kategorideki kadınlardan bazıları boşanma sonrası süreçte çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Boşanma sonrasında çalışan tüm kadınlar için gelir elde etmek bir güçlenme deneyimi olarak öne çıkmaktadır. Kadınların kendileri ve özellikle çocuklarının geçimlerini sağlayabilmeleri, başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilmeleri adına çalışmaya özel bir anlam yükledikleri anlaşılmaktadır. Ancak burada kadınların hiçbirinin evliliklerinin başlangıcında boşanmayı bir alternatif olarak görmediklerini ve kendilerinin bir gün boşanabileceklerini düşünmediklerini belirtmek gerekir. Kadınların anlatılarından evliliğe yüklenen anlamın genellikle duygusal temellere dayandığı; sevgi, güven, huzur ve ortak yaşam gibi beklentilerin ön planda olduğu anlaşılmıştır. Ancak evlilik sürecinde eşler arasında ortaya çıkan adaletsizlik, eşitsizlik, duygusal destek eksikliği, iletişim sorunları, sadakatsizlik ve şiddet gibi nedenler kadınların hayal kırıklığı yaşamalarına ve boşanma sürecine yönelmelerine neden olmuştur. Toplumsal yaşam içerisinde boşanmada etkili olan başlıca faktörlerin sadece kadınlar tarafından başlatılıyor gibi yansıtılması söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise kadınları boşanmanın başlıca faili olarak görmeye sebep olmakta (Elmas ve Adak, 2023:86), kadınlara yönelik suçlayıcı bir söylemi beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada, aile yapısının değişmesinde aşk, duygusal doyum, evlilikten beklenti gibi sembol ve değerlerin değişmesinin de etkili olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Tek ebeveynliğe giden süreçte öne çıkan sembollerden bir diğeri cinsiyet rolleridir. Kadınların çoğu için boşanma kararında ev içi rol ve sorumlulukların paylaşımında ortaya çıkan adaletsizlik ve eşitsizlik belirleyici olmuştur. Kadınların erkeklerin de çeşitli sorumluluklarını üstlendikleri, erkeklerin ise ortak işbölümü konusunda gönüllü olmadıkları anlatılmıştır. Özellikle çocukların bakımı konusunda babalardan destek ve ilgi göremeyen kadınlar boşanma sürecine yönelmişlerdir. Burada ev içinde çocukların sorumluluklarının paylaşılmaması, kadınların boşanmadan tek başına aldıkları sorumlulukları boşanarak sürdürmesini beraberinde getirmiştir. Adak (2012) da kadınların ev içindeki eşitsizliklerin yarattığı güç dengesizliğine karşı tepki gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bununla ilişkili olan bir diğer sembol ise çocuğun anlamıdır. Modern toplumla birlikte çocuğun psikolojik bir değer kazanması, ebeveynlerin çocuk merkezli bir yaşamı benimsemesini ve çocuklarının mutluluğu öncelemesini de beraberinde getirmiştir (Tunca, 2020). Kadınların, çocuklarının mutlu ve huzurlu bir yaşam içerisinde olmalarını önemsemelerinin tek ebeveynliğe giden süreçte önemli bir faktör olarak öne çıktığı anlaşılmıştır.

Boşanmanın hukuksal olarak kolaylaşması ve eskiye göre yaygınlaşması da boşanmaya yüklenen anlamı değiştirmiş, boşanmayı kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır. Önceki dönemlerde sapma, ayıp, günah vb. etiketleyici değerler nedeniyle boşanmalar daha az iken, artık ailelerin çok daha sık bir biçimde karşılaştıkları bir duruma karşılık gelmektedir (Şentürk, 2008:13). Günümüzde sapmadan ziyade bir farklılık olarak görülmeye başlayan boşanma olgusu, yasal olarak da daha kolay gerçekleşebilir hale gelmiştir (Timurtukan, 2020). Bu gelişmelerin de bir sonucu olarak boşanan tek kadının kendisi olmadığının farkında olan katılımcı kadınlar için boşanma, toplumsal kabulü yükselen bir deneyimdir. Boşanmanın kabulü ile ilgili bu çalışmada ortaya çıkan bir diğer nokta, önceki dönemlerde ailelerin katı bir şekilde karşı çıktığı bir olgu olan boşanma konusunda katılımcı kadınların çoğunluğunun ailelerinin desteği ile

boşanabilmeleridir. Aile ve yakın çevre desteği boşanma sürecinde oldukça önemli bir yere sahip görünmektedir. Buna rağmen kadınların boşanmış bir kadın olarak karşı karşıya kaldığı sorunlar ortadan kalkmış değildir. Yapılan başka araştırmalara göre de boşanma sonrası kadın ve erkeğin yaşam deneyimleri aynı değildir. Toplumsal olarak cinsiyetlere yüklenen roller sadece evlilik içerisindeyken değil, boşandıktan sonraki süreçte de kişilerin yaşamlarını şekillendirmektedir. Kadınlar ev içi rollerin yerine getirilmesinde herhangi bir zorlukla karşılaşmazken, “dul kadın” etiketi ve beraberinde gelen çeşitli davranışlar ile mücadele etmektedir. Boşanma sonrası süreçte kadınlar cinsel gereksinimlerin karşılanması, evin geçiminin sağlanması, çocuğun bakımı, eğitimi ve sosyalleşmesi gibi konularda erkeklere göre daha çok zorluk yaşamaktadır. Boşanma, erkek egemenliğine dayanan geleneksel toplumlarda en çok kadını olumsuz yönde etkilemektedir. Erkek toplumsal konumunu ve özgürlüğünü korurken, kadın toplumun denetiminde yaşamak zorunda kalmaktadır (ASAGEM, 1996; Çakır, 2012:93; Kır ve Bülbül, 2012:106; Yusufoglu ve Kızmaz, 2016). Boşanmış bir erkekle boşanmış bir kadın arasında farklılıklar olduğunun altını çizen katılımcı kadınlar için, “anne olarak boşanmak” ise boşanmış kadın olmayla birleşen çifte bir yükür.

Tek ebeveynli ailelerde ebeveynlik de anlamı değişen bir sembol olarak öne çıkmaktadır. Günümüz modern sonrası toplumlarında ebeveynlerin çocuklarına yalnızca ilgi ve şefkat göstermesi yeterli olmamakta; çocuklarının sahip olduğu potansiyeli en yüksek düzeye ulaştırmak da temel ebeveyn sorumluluklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Çocuklar da geçmişe oranla daha fazla talepte bulunmakta ve ebeveynler geçmişe göre daha fazla duygusal yük altında kalmaktadır (Kasapoğlu, 2011:29). Boşanma öncesi süreçte kadınların ebeveynlik rolü bağlamında babalardan yeteri kadar destek göremedikleri, bakım sorumluluklarında dahi yalnız kaldıkları anlaşılmaktadır. Boşanma sonrası süreçte de babalık rolünün yeterince yerine getirilmediğini düşünen katılımcı kadınlar, annelik rolü ile bu açığı tek başlarına kapatmaya çalışmaktadır. Çocuk/ları ile birlikte yaşayan kadınlar, tüm ekonomik sorumlulukları tek başlarına üstlenmekte, onların duygusal ihtiyaçlarını da karşılamak zorunda kalmaktadır. Özellikle boşanmanın ilk dönemlerinde aile desteği, arkadaş çevresi ve profesyonel danışmanlık vb. destek mekanizmaları bu sürecin daha sağlıklı atlatılmasında önemli rol oynamıştır. Öte yandan tüm sorumlulukları tek başına üstlenen kadınlar için sosyal destek ağları uzun vadede ihtiyaç duyulan bir şeye karşılık gelmektedir. Çünkü kadınların çocuklarının psikolojik ve duygusal iyilik hâlini korumak adına kendilerini ikinci plana attıkları, fedakârlık yaptıkları ve tek ebeveyn olarak güçlü bir rol üstlenmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu süreçte kadınların yalnızlaştıkları, bakım yükünün tamamen üzerlerine yıkıldığı ve sürekli sosyal destek mekanizmalarına erişimde çeşitli güçlükler yaşadıkları da gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, tek ebeveynli kadınların yaşam deneyimleri, aile yapılarındaki dönüşümün toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlarını anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Elmas ve Adak’ın da altını çizdiği gibi, Türkiye’de boşanma deneyimine ilişkin artışta, sorunun kaynağı olarak tek başına kadınların eğitim düzeyinin ve işgücüne katılımlarının artışının ileri sürülmesi sorunlu bir alana işaret etmektedir. “Kadınların eğitim ve işgücüne katılımları arttığı için boşanmalar artmaktadır” gibi bir yaklaşım oldukça yüzeysel bir yaklaşımdır. Böylesi bir yaklaşım çözüm olarak kadınların eğitim olanaklarından yararlanmalarının ve istihdama katılımlarının engellenmesi gibi bir yaklaşımı doğurabilir, bu da sorunu çözmek için yeterli olmayacaktır (2023:86). Bu noktada aile yapısına ilişkin sembol ve değerlerin dönüşümü ekseninde evliliklerin değişen doğasına yönelik hem kadınların hem erkeklerin deneyimlerini temel alan daha fazla ve kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır. Söz edilen sembol ve değerlerin dönüşümü doğrultusunda aile yönelik yeni yaklaşım ve politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 03.02.2025 tarih ve 5 sayılı karar numarası ile izin alınmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Adak, N. (2012). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. (4. Basım), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Afyonoğlu, M. F., Bayyar, A.B., Kesen, N. F. ve Morgül, B. (2021). Tek Ebeveyn Kadınların Sorunlarının Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 85-107.

Apaydın, E. (2018). Ortak Hayata Son Verilmesi Sonrası Ortak Velayet Hususunda Yasal Düzenleme Gereği, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1): 445-476.

ASAGEM. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Aydiner Boylu, A. ve Öztıp, H. (2013). Tek Ebeveynli aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Sosyoekonomi Dergisi*, 19(19): 207-220.

Beşpınar, F.U. ve Beşpınar, L.Z. (2017). Türkiye’de Hane Halkı Yapıları ve Evlilik Pratiklerinde İkili Resim: Geleneklerin Yanı Sıra Değişimin Yansımaları, *Nüfusbilim Dergisi*, 39(1): 109-149.

Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77-101.

Buchholz, K. (2020). *The U.S. Has the Highest Share of Single Parenting*. [Online] <https://www.statista.com/chart/21655/share-of-children-living-with-single-parents-worldwide/> [Erişim Tarihi: 14.04.2025].

Can, Y. ve Aksu, N. B. (2016). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58): 888-902.

Çakır, S. (2012). Türkiye’de Evli Kadınlar Ekseninde Evlilik/Aile Algısı ve Boşanma Olgusu, *Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar - VI Sempozyumu Bildiri Kitabı* (26. Kitap), 26-29 Kasım 2012 İstanbul. İstanbul Barosu Yayınları.

Demirel, B. ve Buz, S. (2021). Tek Ebeveynli Hanelerdeki Kadınların Rol ve Sorumluluklarındaki Değişimler ve Deneyimledikleri Güçlükler, *Akademik Hassasiyetler*, 8(17), 157-192.

Elmas, Ç. ve Adak, N. (2023). Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Toplumsal Kökenleri ve Boşanma Sonrası Deneyimler, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43 (1): 84-97.

Eurostat, (2023). *Household Composition Statistics*. [Online] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Household_composition_statistics&oldid=657490#Highlights [Erişim Tarihi: 14.04.2025].

Guest, G., Bunce, A. and Johnson, L. (2006). How Many Interviews are Enough? An Experiment with Data Saturation and Variability, *Field Methods*, 18(1): 59-82.

- Güneş, F. (2018). Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane, (Editör) Kasapoğlu, A.: *Aile Sosyolojisi* içinde (ss.28-49) Eskişehir: Anadolu Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2563.
- Karakaya, H. (2018). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Boşanma/Boşanma Süreci ve Kadın: Elâzığ Örneği, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 261-291.
- Kasapoğlu, A. (2011). Aile, (Editör) Kasapoğlu, A.: *Kurumlar Sosyolojisi* içinde (ss. 15-36) Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Yayın No:80.
- Kır, İ. ve Bülbül, Ö. (2012). Islahiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2): 99-122.
- Kramer, S. (2019). *U.S. Has World's Highest Rate of Children Living in Single-Parent Households*. [Online] <https://www.statista.com/chart/21655/share-of-children-living-with-single-parents-worldwide/> [Erişim Tarihi: 14.04.2025].
- Köse, B. (2020). Geçmişten Günümüze Aile, (Editör) Adak, N.: *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss.15-38) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lawler, M. K. (2023). *Transitioning Through Divorce: The Six Types of Divorce, Oklahoma Cooperative Extension Service*. [Online] <https://extension.okstate.edu/fact-sheets/print-publications/t/transitioning-through-divorce-the-six-types-of-divorce-t-2234.pdf>, [Erişim Tarihi: 15.04.2025.]
- Öztop, H. vd. (2018). *Tek Ebeveynli Aileler*, Ankara: TC. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sarpkaya, O. A. (2013). Boşanmış Kadınlarda Toplumsal Baskıya Direnme Stratejileri: Van Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26): 30-50.
- Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. (1. Basım), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sezal, İ. (2010). *Sosyolojiye Giriş*, (3. Basım), İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Şahbaz, H. (2022). Nüfusun Eğitim ve Kültür Özellikleri Açısından Eskişehir İlinin Ülkedeki Yeri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 27(47), 41-68.
- Şentürk, D. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14): 7-32.
- TÜİK. (2024a). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*, 2024. [Online]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>, [Yayın Tarihi: 24.02.2025.]
- TÜİK. (2024b). *İstatistiklerle Aile*, 2023. [Online] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784>, [Yayın Tarihi: 15.05.2024.]
- TÜİK. (2024c). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*, 2023, *Tablolar, Tablo-9 Velayete Verilen Çocuk Sayısı ile Annenin ve Babanın Velayetine Verilen Çocuk Oranı*. [Online] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>, [Yayın Tarihi: 22.02.2024.]
- TÜİK. (2024d). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*, 2023, *Tablolar, Tablo-2 İllere Göre Evlenmeler*. [Online] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>, [Yayın Tarihi: 24.02.2025.]

TÜİK. (2024e). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2024, Tablolar, Tablo-6 İllere Göre Boşanmalar*. [Online] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>, [Yayın Tarihi: 24.02.2025.]

TÜİK. (2024f). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2024, Tablolar, Tablo-7 İllere Göre Kaba Boşanma Hızı*, [Online] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>, [Yayın Tarihi: 24.02.2024.]

Timurtukan, M. (2020). Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme, (Editör) Adak, N.: *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss.201-219) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tunca, T. (2020). Türkiye’de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar, (Editör) Adak, N.: *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss. .163-176) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (28): 59-81.

Yusufoğlu, Ö. ve Kızmaz, Z. (2016). Parçalanmış Ailelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Elazığ Örneği. *Social Sciences*, 11(1), 27–40.

Zeybekoğlu Dünder, Ö., (2020). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleri ile Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri, (Editör) Adak, N.: *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss.39-64) Ankara: Siyasal Kitabevi.